ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

ОРЛОВ Юрій Володимирович - доктор юридичних наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1981-0794,
УДК 343.97
DOI 10.32782/EP.2023.3.26

Стаття присвячена дослідженню правових наслідків вчинення окремих категорій кримінальних проступків в контексті перехідного правосуддя в Україні. Виділено дві групи кримінальних проступків: воєнно-контекстуальні та ординарні, вчинювані у контексті збройного конфлікту. Перші – представлені колабораційною діяльністю (ч. ч. 1, 2 ст. 111-1 КК України). Другі – порушення недоторканності житла (ч. 1 ст. 162 КК України), порушення недоторканності приватного життя (ч. 1 ст. 182 КК України), ч. 1 самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України). Обґрунтовуються критерії застосування звільнення від покарання або його відбування на підставі закону про амністію, а також звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим за вчинення вказаних кримінальних проступків в контексті перехідного правосуддя.

Ключові слова: кримінальний проступок, правові наслідки, звільнення від кримінальної відповідальності, амністія, звільнення від покарання, перехідне правосуддя.

Актуальність теми дослідження

Триваюча російсько-українська війна поставила перед Українським народом численні виклики як (і передусім) щодо відсічі збройній агресії, так і щодо первизначення умов подальшого розвитку держави з урахуванням тяжких і неординарних наслідків збройного конфлікту. І наслідки ці виявляються не тільки у безсумнівній та масштабній фізичній шкоді, удару по генофонду українців, руйнацією місць та осередків відтворення культури, міської ідентичності (внаслідок урбіциду), заподіяння шкоди довкіллю як природничого осередку відтворення української нації. Маємо говорити й про вже актуалізовані та віддалені, візуалізовані у перспективі деокупації всіх територій нашої країни наслідки відновлення та правопорядку, запуску функціоналу вітчизняної правової системи з урахуванням змінених обставин, необхідності забезпечення соціальної справедливості, притягнення винних у злодіяннях агресора до передбаченої законом юридичної відповідальності, відновлення порушених прав, відшкодування завданих збитків, облаштування подальшого співжиття з урахуванням вимог кримінологічної безпеки. Як правило, подібного роду комплексна, системна діяльність, принаймні у форматі юридичного мислення та правової діяльності, пов'язується в науці з категорією «перехідне правосуддя». Саме в межах відповідної концепції та розгорнутої на її основі практики мають вирішуватись гострі питання транзитивного періоду, переходу від стану війни до стану миру. Й одним з таких питань є визначення формату взаємодії держави та громадян, які, перебуваючи у тимчасовій окупації (чи-то пак на тимчасово окупованих територіях) вчинили кримінальні правопорушення. Певна річ, проблема справедливої постконфліктної кримінальної юстиції – вельми широка та глибока. І ледве чи в межах однієї наукової

статті можливо окреслити бодай завершені контури концептуалізації цієї проблеми та шляхів її вирішення. Втім, нами така задача і не ставиться. На сторінках цієї роботи ми прагнемо звернути увагу лишень на деякі, найменш суспільно небезпечні діяння, кваліфіковані як кримінальні проступки, вчинювані в контексті збройного конфлікту, а також на доцільні правові наслідки, що мають наставати за їх вчинення з точки зору задуму, ідеї перехідного правосуддя.

Принагідно зауважимо на існуючому й вельми значущому науковому доробку цілої когорти вітчизняних та зарубіжних дослідників, які фокусували свою увагу на проблемах наукового забезпечення перехідного правосуддя. Це – широковідомі праці Р. Дж. Брауна (*R. J. Brown*), М. Нур *(M. Noor)*, Д. Салівана (*D. Sullivan*), П. Б. Хейнер (*P. B. Hayner*), І. Ф. Янга (*I. F. Young*), А. Б. Благої, М. М. Гнатовського, О. В. Євсєєва, О. А. Мартиненка, О. М. Овчаренко, Н. І. Сатохіної, О. М. Семьоркіної, О. О. Уварової, С. В. Шевчука, О. В. Щербанюк та інших вчених. Поруч з цим звернімо увагу й на доробок тих науковців, які провадили загальнотеоретичні, прикладні дослідження з проблем правових наслідків вчинення кримінальних проступків. Серед них – Ю. В. Алєксєєва-Даниленко, А. А. Васильєв, В. П. Ємельянов, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Шинкарьов, А. М. Шульга, М. Ященко та інші. Проте, підтверджуючи безумовно значущість, ґрунтовність існуючих напрацювань, слід, все ж, вказати і на те, що вони не враховують наявних запитів щодо визначення конкретних та обґрунтованих з точки зору концепції перехідного правосуддя правових наслідків вчинення окремих категорії кримінальних проступків.

Таким чином, *метою* цієї статті є визначення загальних теоретичних засад концепції перехідного правосуддя та, на цій підставі, формування пропозицій щодо нормативного визначення правових наслідків вчинення кримінальних проступків в контексті збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу

Перехідне правосуддя (або правосуддя перехідного періоду) визначається інститутами ООН як «комплекс процесів та механізмів, пов'язаних із спробами суспільства подолати тяжку спадщину великомасштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість та примирення» [1; 2, с. 14]. До них відносять як судові, так і несудові механізми з різним ступенем міжнародної участі (або взагалі без неї), а також окремі дії із судового переслідування, відшкодування шкоди, встановлення фактів, інституційних реформ [1]. Не менш важливим є й те розуміння перехідного правосуддя, під яким воліють справедливе ставлення з боку закону до всіх учасників конфліктних процесів у суспільстві [3, с. 31].

У більш широкому контексті під перехідним правосуддяи можливо розуміти концепцію і практику суспільного транзиту від стану конфлікту до миру та/або від недемократичного (тоталітарного, авторитарного) до демократичного політичного режиму. Перехідний період характеризується численними конфліктогенними, криміногенними ризиками, пов'язаними як із загрозами реставрації колишніх параметрів соціального розвитку, що призвели до конфлікту та/або утвердження недемократичного політичного режиму, розгортанням механізмів симуляції, імітації реформ, неефективністю допомоги жертвам конфлікту, репресій, сприянням уникненню відповідальності за правопорушення, так і з криміналізацією новітніх політичних, економічних, квазіправових інститутів, створенням нових передумов для нарощування соціальної напруженості, ворожнечі, агресивної фронтирності. У зв'язку з цим перехідне правосуддя, маючи за мету сприяння найліпшому відновленню справедливості, стійкого миру, демократії, постає комплексом кримінологічно обґрунтованих заходів, що поєднують ретрибутивну й відновну юстицію, широкий, багаторівневий соціальний діалог, просвіту, реституцію, визнання, правотворчу й правоохоронну діяльності, організаційно-управлінські трансформації [4, с. 250; 5, с. 125; 6].

Узагальнення зарубіжного досвіду й міжнародно-правової бази дозволяє стверджувати, що вказані компоненти перехід-

ного правосуддя доцільно об'єднувати у чотири основні напрями діяльності, а саме: 1) притягнення до відповідальності винних у правопорушеннях, пов'язаних із конфліктом; ефективне розслідування воєнних злочинів і грубих порушень прав людини, притягнення винних до відповідальності (*criminal prosecutions*); 2) відшкодування жертвам правопорушень, сприяння у наданні їм необхідної соціальної, медичної, психологічної допомоги, а також сприяння в увіковіченні; створення національних механізмів відшкодування збитків жертвам, виплати їм компенсацій за спричинену фізичну та психічну шкоду відшкодування збитків, відновлення порушених прав постраждалих від конфлікту, надання їм медичної та психологічної допомоги, а також юридичних і соціальних послуг (*Reparations*); 3) встановлення історичної правди, забезпечення надання об'єктивної інформації про причини і наслідки конфлікту, формування і надання доступу до архівів війни (*truth-telling*); 4) інституціональні реформи, спрямовані не недопущення повторення конфліктного досвіду та/або досвіду недемократичного політичного режиму; вони передбачають адміністративні заходи з перевірки публічних службовців, реформи у сфері освіти, судових, правоохоронних та інших органах [1; 5; 6 та ін.].

Водночас А. Мір (*A. Mihr*) пропонує альтернативне розуміння структури перехідного правосуддя, виділяючи такі його складові як: а) визнання (*acknowledgement*); б) відновлення (*restoration*); в) кримінальне правосуддя (*criminal justice*); г) амністії (*amnesties*). Такі елементи можна класифікувати за їхніми властивостями як процедурні, міжособистісні та інформаційні. Реалізація таких заходів потребує як судового, так і політичного втручання, а також проведення інституційних реформ [7, с. 1–2, 6; 6].

Тож, як можна пересвідчитись, навіть на теоретичному рівні відсутня єдність у бачення єдиної структурованої концепції перехідного правосуддя. Тому правий Є. Діденко, коли стверджує, що універсальної моделі перехідного правосуддя не існує і в кожному випадку така модель повинна будуватися відповідно до конкретних політичних та економічних реалій, характеру конфлікту і потреб суспільства [8].

Але, попри тривалий збройний конфлікт та окупацію частини територій України, в науковій літературі небезпідставно констатується відсутність в державі чіткої та достатньої нормативної бази, яка б визначала засади державної політики у сфері перехідного правосуддя, регламентувала конкретні механізми реінтеграції окупованих територій. До законодавчих актів у цій сфері слід віднести Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Закон України «Про військово-цивільні адміністрації». Однак ці законодавчі акти покликані розв'язувати потреби сьогодення і не передбачають заходів постконфліктного періоду [8].

Також указом Президента України № 584/2019 створена Комісія з правової реформи, а в її складі – робоча група з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Вона розробила Концепцію перехідного правосуддя в Україні. Така Концепція традиційно складається із чотирьох базових елементів, відомих у міжнародному праві: відшкодування шкоди постраждалим від конфлікту; притягнення винних до відповідальності та запобігання безкарності; забезпечення права на правду про збройний конфлікт; впровадження заходів з недопущення виникнення конфлікту в майбутньому [9; 8].

У 2021 році Кабінет Міністрів України вніс проєкт Закону України «Про засади державної політики перехідного періоду», який наразі відкликаний. У вказаному законопроєкті пропонували визначити основні засади й напрями державної політики в перехідний, конфліктний і постконфліктний періоди. Зокрема, що стосується дотримання прав дітей: необхідність активізації національно-патріотичного виховання, насамперед серед дітей і молоді в перехідний період; забезпечення доступу до закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та засобів масової інформації України для осіб, які проживають на тим-

часово окупованих територіях; здійснення ефективної освітньої політики, формування стратегії громадянської освіти на деокупованих територіях, державної підтримки вивчення української мови та історії України для недопущення повторення окупації [10]. Наведене свідчить про необхідність формування в Україні якісного нормативно-правового підґрунтя, що демонструвало б суспільству та міжнародним партнерам політичну готовність України до реінтеграції окупованих територій. Окрім того, у такій нормативній базі має бути приділена окрема увага відновленню ідентичності й захисту прав дітей, враховуючи прогнозовані виклики й ризики в цій сфері [8].

Відновлення законності на окупованих територіях, проведення ефективного розслідування і покарання осіб, винуватих у вчиненні воєнних злочинів і злочинів проти дітей, є одними з пріоритетних завдань держави. Такі заходи повною мірою відповідають інтересам і запитам суспільства та мають здійснюватися з дотриманням усіх міжнародних стандартів права на справедливий суд. При цьому важливо забезпечити максимально відкриті судові процеси, щоб продемонструвати суспільству легітимність судових процедур і довести інформацію про конкретні підтверджені факти вчинення злочинів. Такі факти в перспективі можуть стати предметами вивчення в межах навчальних процесів для досягнення правильної виховної мети. Водночас необхідно дотримуватися розумного балансу між миром і правосуддям та не допустити того, щоб кримінальне переслідування перетворилося на помсту тим громадянам, які залишилися на окупованій території і були вимушені підтримувати відносини з окупаційною владою. Зокрема, у юридичній спільноті дискусійним залишається питання доцільності кримінального переслідування окремої категорії населення окупованих територій за колаборайну діяльність, яка не завдала істотної шкоди державі або була направлена на підтримання життєдіяльності окупованої території [8].

Але так чи інакше, забезпечення справедливого кримінального переслідування є стійким та безальтернативним, одним з базових елементів перехідного правосуддя, про яку б модель і яку б державу не йшлося. І на це є свої причини: вимога справедливості у контексті масштабних й тяжких людських страждань, спричинених війною, конфліктами, неодмінно спирається на ресентимент, прагнення помсти, відплати. Й це прагнення, як правило, є неодностороннім, фіксується з боку всіх сторін конфлікту. Загострюється воно ефектами конкуруючою віктимності, відмінним баченням причин конфлікту, особливостей його перебігу, причин безпосередньої травматизації (смертей, руйнувань тощо). Саме тому перехідне правосуддя розглядається як цілісна та ціннісна концепція, в якій кримінальне переслідування не мислиме у відриві від встановлення історичної правди, установкою на примирення заради спільного й мирного майбутнього.

З урахуванням цього дослідники перехідного правосуддя невід'ємним елементом складової кримінального переслідування, як правило, розглядають інструменти, що дозволятимуть уникати необґрунтованості, надмірності репресій з огляду на потребу у примиренні. Так, в розрізі можливості застосування амністії, Л. Мелліндер (*L. Mallinder*) наголошує, що належне жертвам право на ефективний засіб юридичного захисту (*right to a remedy*), закріплене, наприклад, у Міжнародному пакті про громадянські й політичні права (ст. 2) [11] та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 13) [12], не є перешкодою для застосування індивідуальних умовних амністій, за якими відповідні розслідування будуть проведені, а жертви отримують відшкодування [13, с. 211–212].

Л. Мелліндер (*L. Mallinder*) виділяє такі критерії для можливого запровадження амністій під час перехідного правосуддя:

– амністія має бути запроваджена за умови її демократичної легітимності, якщо її запровадженню передували публічні обговорення за участю всіх зацікавлених осіб та амністія отримала схвалення від суспільства;

– метою запровадження амністії має бути примирення та подальша підтримка миру, а не уникнення покладення відповідальності на винуватців за скоєні злочини;

– амністія має бути обмежена за обсягом і не застосовуватися, наприклад, до осіб, на яких лежить найбільша відповідальність за найбільш тяжкі злочини;

– амністія має бути умовною та застосовуватися в обмін, приміром, на правду або щирі розкаяння;

– запровадження амністії має супроводжуватися відшкодуванням шкоди жертвам злочинів та увічненням пам'яті минулих злодіянь з метою уникнення їх повторення в майбутньому [13, с. 228–229; 6].

Як підсумок, автор статті не адвокатує жодний зі шляхів, а наголошує на необхідності свідомого підходу до питання притягнення винних до відповідальності та можливості запровадження амністії. Обираючи шлях, найбільш сприятливий для якнайшвидшого досягнення миру в Україні й подолання наслідків збройної агресії російської федерації, варто пам'ятати про непорушні істини. Запровадження амністії можливе лише після її схвалення на публічних обговореннях, враховуючи потреби жертв конфлікту. Навіть за умови запровадження амністії, скоєні в минулому злодіяння не можуть бути залишені без уваги та забуті без розкриття правди [14, с. 117, 119, 130; 6]. Саме тому, в цій науковій розвідці ми й звертаємось до потреби у виділенні, унормуванні можливих правових наслідків вчинення кримінальних проступків, які б давали можливість знизити ступінь необґрунтованої репресивності при реалізації перехідного правосуддя в Україні.

Зауважимо, що у фокусі перехідного правосуддя варто, на нашу думку, вести мову далеко не про всі кримінальні проступки, а лише про дві їх групи: 1) воєнно-контекстуальні; 2) ординарні, вчинювані у контексті збройного конфлікту.

Під воєнно-контекстуальними кримінальними проступками можливо розуміти ті з них, вчинення яких має на меті або мають своїм соціальним наслідком (віддаленими, поза межами складу кримінального правопорушення) сприяння у реалізації цілей збройної агресії російської федерації. Вказані цілі, як видається, можуть реалізуватися щонайменше у двох вимірах: деструкція української державності та ефективне фактичне управління вже окупованими територіями. Не складе надмірних труднощів в результаті застосування системно-правового аналізу кримінально-правових норм виявити, що під вказаний вимір та цільові (наслідкові) маркери підпадає два юридичні склади колабораційної діяльності, що репрезентують кримінальні проступки та закріплені у ч. ч. 1 та 2 ст. 111-1 КК України.

Ординарні кримінальні проступки, які вчиняються у контексті збройного конфлікту представлені групою проступків, вчинення яких пов'язане з використанням фактичних умов, створених ситуацією збройного конфлікту, в тому числі й застосовуваних державою та суспільства заходів, спрямованих на відсіч збройній агресії. З нашої точки зору цю групу представляють щонайменше ті кримінальні проступки, склади яких закріплені у ч. 1 ст. 162 («Порушення недоторканності житла), ч. 1 ст. 182 («Порушення недоторканності приватного життя»), ч. 1 ст. 197-1 («Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво»).

Ведучи мову про особливі правові наслідки за вчинення перелічених кримінальних проступків, головне питання полягає у тому, чи доречно, доцільно, в яких випадках і із використанням яких критеріїв застосувати інструменти амністії та/або звільнення від кримінальної відповідальності. І питання це варто розглядати саме в розрізі відомих цілей перехідного правосуддя й балансування цінностей: примирення через використання норм-заохочень та амністії не має конфліктувати з вимогами утвердження справедливості та масовим невдоволенням безкарністю кримінальних правопорушників. У зв'язку з цим як критерій використання інструментів амністії за вчинення кримінальних проступків зазначених категорій або правових механізми звільнення від кримінальної відповідальності можемо запропонувати врахування: 1) наявності чи відсутності потерпілого; 2) вчиненого на тимчасово окупованій території (або території країни-агресора) чи поза її межами.

Оперуючи цими критеріями можна запропонувати кримінологічну модель зниження ступеню криміналізації населення в контексті перехідного правосуддя, яка включає:

а) звільнення від покарання або його відбування на підставі закону про амністію щодо тих кримінальних проступків, вчинених в контексті збройного конфлікту, а також воєнно-контекстуальних кримінальних проступків, які не мають потерпілого як нормативно визначеної обов'язкової складової об'єкту кримінального правопорушення;

б) широке використання медіації та положень ст. 46 КК України про безумовне звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. Зрозуміла річ, реалізація цього кроку вимагатиме якісної підготовки медіаторів, впровадження практики медіації повсюдно на деокупованих територіях у зв'язку із вчиненням зазначених вище кримінальних проступків. Але переконані, що за ті кримінальні проступки, в яких є потерпілий як юридично обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення, не має йтися про автоматичне амністування. В цьому контексті заслуговує на увагу думка Н. Гурковської, яка констатує, що **е**фективне розслідування та кримінальне переслідування – це про визнання та не приховування злочинів; всебічний, об'єктивний, вчасний розгляд кримінального провадження; притягнення винних до відповідальності; неупереджене, справедливе правосуддя, що діє та створене на підставі закону. Судова кримінальна процедура з притягнення до відповідальності є найсильнішим проявом проти безкарності та беззаперечним дзвіночком щодо виконання державних гарантій. Судове переслідування також допомагає уникнути незаконної помсти та відплати, а також відновити верховенство права. Судовий процес має бути прозорим, його перебіг повинен висвітлюватись в ЗМІ та/або мати пряму трансляцію засідань [9]. Саме тому важливим є забезпечення розумності у використанні інструментів амністії та звільнення від кримінальної відповідальності, врахування інтересів потерпілих, забезпечення усебічного захисту їх прав та свобод.

Висновки

Підводячи риску під цим дослідженням, варто бути свідомим того, що запропонована модель поєднання заохочувальних та амністійних інструментів реагування на кримінальні проступки, вчинювані в умовах збройного конфлікту, є досить умовною та незавершеною. Її варто розглядати радше як запрошення до дискусії, аніж як констатацію одного з елементів ефективного механізму відновлення справедливості через кримінальну юстицію в контексті перехідного правосуддя. Втім, вважаємо, висловлені пропозиції здатні пожвавити науковий пошук у напрямі кримінологічного та кримінально-правового доктринального та нормопроєктного забезпечення правосуддя перехідного періоду.

Література

1. Верховенство права и правосудие переходного периода в конфликтных и постконфликтных обществах. Доклад Генерального секретаря ООН : Документ ООН S/2004/616. URL : https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/secretary-generals-reports-submitted-security-council-2004.

2. Мартиненко О. А., Нузов І. О. Україна: робота з минулим задля мирного майбутнього. Харків : ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2021. 64.

3. Блага А., Мартиненко О. Концепція перехідного правосуддя в Україні: уведення у площину юридичної науки. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 30–35. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15860/А.%20Блага%2с%20О.%20Мартиненко%20Концепція%20перехідного%20правосуддя%20в%20Україні%20уведення%20у%20площину%20юридичної%20науки.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Орлов Ю. В. Перехідне правосуддя // Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В. В. Сокуренко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. С. 250–254.

5. Орлов Ю. В., Дундич Л. В. Кримінологічні засади перехідного правосуддя для України : зони криміногенних ризиків. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 124–132.

6. Лузан. Т. Елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета Online*. 2021. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html (дата звернення 08.10.2023).

7. Mihr, Anja. "An introduction to transitional justice" in Simić, Olivera. *An Introduction to Transitional Justice* Abingdon, Oxon: Routledge, 2017: 1–27.

8. Діденко Є. Роль перехідного правосуддя в примиренні й захисті прав дітей у перспективі деокупації. *Just talk*. URL: https://justtalk.com.ua/post/rol-perehidnogo-pravosuddya-v-primirenni-j-zahisti-prav-ditej-u-perspektivi-deokupatsii.

9. Гурковська Н. Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя. Експертний центр з прав людини. 2023. URL: https://ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia/.

10. Проєкт Закону про засади державної політики перехідного періоду № 5844 від 09.08.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625.

11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ Організація Об'єднаних Націй. Пакт від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ Ради Європи, Конвенція від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

13. Mallinder L. Can Amnesties and International Justice Be Reconciled? *The international journal of transitional justice. 2007. №*. 2. P. 208–230.

14. Fijalkowski A. "Amnesty" in Simić, Olivera. *An Introduction to Transitional Justice* Abingdon, Oxon: Routledge, 2017. P. 113–136.

Orlov Yurii Volodimirovich,
Doctor of Law, Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs, The Department of Criminal Law and Criminology.
e-mail: orlov1284@ukr.net

LEGAL CONSEQUENCES OF COMMITTING CERTAIN CATEGORIES OF CRIMINAL OFFENSES IN THE CONTEXT OF TRANSITIONAL JUSTICE IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the legal consequences of committing certain categories of criminal offenses in the context of transitional justice in Ukraine. Two groups of criminal misdemeanors are distinguished: military-contextual and ordinary, committed in the context of an armed conflict. Under military-contextual criminal offenses it is possible to understand those of them, the commission of which has the purpose or has as a social consequence (remote, outside the scope of the criminal offense) assistance in the realization of the goals of the armed aggression of the Russian Federation. These goals, it seems, can be realized in at least two dimensions: the obstruction of Ukrainian statehood and the effective actual management of already occupied territories. The specified dimension and target (consequential) markers include two legal forms of collaborative activity, which represent criminal offenses and are enshrined in parts 1 and 2 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Ordinary criminal misdemeanors committed in the context of armed conflict are represented by a group of misdemeanors, the commission of which is connected with the use of actual conditions created by the situation of armed conflict, including the measures applied by the state and society aimed at repelling armed aggression. From our point of view, this group is represented by at least those criminal misdemeanors, the composition of which is fixed in Part 1 of Art. 162 ("Violation of the inviolability of housing"), Part 1 of Art. 182 ("Violation of inviolability of private life"), Part 1 of Art. 197-1 ("Arbitrary occupation of land and arbitrary construction").

Speaking about the special legal consequences for committing the listed criminal offenses, the main question is whether it is appropriate, expedient, in which cases and using which criteria to apply the instruments of amnesty and/or exemption from criminal liability. And this issue should be considered precisely in terms of the known goals of transitional justice and balancing values: reconciliation through the use of incentive norms and amnesty should not conflict with the requirements of establishing justice and mass dissatisfaction with the impunity of criminal offenders. In this regard, as a criterion for the use of amnesty tools for the commission of criminal offenses of the specified categories or legal mechanisms for exemption from criminal liability, we can suggest taking into account: 1) the presence or absence of the victim; 2) committed on the temporarily occupied territory (or the territory of the aggressor country) or outside its borders.

Using these criteria, it is possible to propose a criminological model of reducing the degree of criminalization of the population in the context of transitional justice, which includes: a) exemption from punishment or serving it on the basis of the law on amnesty for those criminal offenses committed in the context of an armed conflict, as well as military-contextual criminal offenses that do not have the victim as a legally defined mandatory component of the object of the criminal offense; b) wide use of mediation and the provisions of Art. 46 of the Criminal Code of Ukraine on unconditional release from criminal liability in connection with reconciliation with the victim. It is clear that the implementation of this step will require high-quality training of mediators, implementation of the practice of mediation everywhere in the de-occupied territories in connection with the commission of the above-mentioned criminal offenses.

Key words: criminal offense, legal consequences, exemption from criminal liability, amnesty, exemption from punishment, transitional justice.